

PRIKAZI NOVIH KNJIGA I ČASOPISA

REVIEWS OF NEW BOOKS, MAGAZINES

PRIKAZ PISANJA ČASOPISA TKALČIĆ (GODIŠNJAKA DRUŠTVA ZA POVJESNICU ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE) O PODRAVINI (1997.-2004.)

Namjera je rada ukratko prikazati na koji je način pisano u časopisu *Tkalčić* o Podravini. U istraživanje sam uvrstio one objavljeni radove u navedenom časopisu koji se, posredno ili neposredno, odnose na događaje ili osobe s područja Podravine.

Obilježavanje devetstote godišnjice Zagrebačke nadbiskupije u svibnju 1996. obilježeno je i osnivanjem Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije "Tkalčić" (dalje *Društvo*, D.V.). U pravilima *Društva* navedeno je kako je njegova svrha "...okupljanje osoba koje promiču i istražuju povijest Zagrebačke nadbiskupije te prikupljaju i objavljuju izvore i radove vezane uz ovu temu...".¹ U istim pravilima istaknuto je kako je jedna od djelatnosti Društva "...objavljivanje godišnjaka izvora, rasprava i članaka pod imenom Tkalčić- Godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije...".² Časopis *Tkalčić* izlazi kao godišnjak od 1997. do danas, a njegovi glavni urednici su: dr. Mijo Korade (1997.-2001.) i dr. Stjepan Razum (2002.-).

U prvom broju *Tkalčića* veći dio tekstova posvećen je Ivanu Krstitelju Tkalčiću prema kojem Društvo i njihov godišnji časopis nose ime. Kao radove u Tkalčiću koji pišu o Podravini izdvojio bih radove Stjepana Kožula *Prvi svećenici žrtve u Zagrebačkoj nadbiskupiji godine 1935.* (str. 299-318) i Andrija Lukinovića *"Ludbreško čudo" u prvih stotinu godina postojanja* (str. 263-298). Kožul u navedenom radu piše o prvim svećeničkim žrtvama u Zagrebačkoj nadbiskupiji te pritom spominje i svećenike s područja Podravine. Tako autor navodi Ivanka Janka Vlašićaka koji se rodio 1879. u Virju, a ubijen je 1935. u Požeškom Brestovcu (vjerojatno su počinitelji ubojstva bili četnici). U Lukinovićevom radu prikazan je nastanak svetišta Predragocjene Krvi Kristove u Ludbregu. Pritom je autor analizirao šest isprava te istaknuo kako je samo čudo dogodilo prije dosada smatrane 1411. godine.

U slijedećem broju *Tkalčića* iz 1998. izdvojio bih rad Lelje Dobronić Glogovnica- regularni kanonici *Sv. Groba jeruzalemskog, glogovnički prepoziti i crkva Blažene Djevice Marije* i rad Juraja Kolarića *Molitvenici u drugoj polovici 19. stoljeća između kajkavskog i štokavskog. Kajkavski molitvenici Ignaca Kristijanovića (1796.-1884.)* (str. 145-164). Lelja Dobronić piše o redovnicima Sv. Groba Jeruzalemskog koji su se naselili u Glogovnici početkom 13. stoljeća, a njih iz Poljske doveo slavonski herceg Andrija. Autorica navodi kronologiju izmjena prepozita u navedenom samostanu te analizira samu crkvu Blažene Djevice Marije. Navedeni crkveni objekt bio je opustošen i napušten za vrijeme provala Osmanlija u 15. stoljeću, a stoljeće kasnije upravljanje nad njim preuzima isusovački red, a u 18. stoljeću bio je dio grkokatoličke biskupije. Juraj Kolarić opisuje značaj molitvenika za vjerski i svakodnevni život vjernika te piše o sjevernim područjima Hrvatske (dijelom i o Podravini). On se pritom osvrće na djela kanonika Franje Ivekovića koji je pisao štokavskim narječjem, a u slijedećim poglavljima Kolarić piše o molitvenicima Ignaca Kristijanovića.

¹ Tkalčić, 1997, br. 1., str. 575.

² Ibidem, 576.

U trećem broju *Tkalčića* iz 1999. naveo bih rad Gustava Kuzmića *Ivan Novosel (1930.-1999.)- Prinos za život i djelo* (str. 317-328). U navedenom radu autor opisuje život i djelovanje podravskog svećenika Ivana Novosela (rođen 1930. u Imbrovicu; župnik u Hlebinama i Sigetecu). Istaknuo se i kao spisatelj surađujući u *Podravskim zvoncima* (časopis za župe virovskog i đurđevačkog dekanata).

Iz četvrtog broja *Tkalčića* koji je izdan 2000. izdvojio bih slijedeće radove koje se odnose i na područje Podravine: Stjepan Kožul, *Oštećene crkve i crkveni spomenici u Zagrebačkoj nadbiskupiji u Drugom svjetskom ratu u poraću* (str. 7-76); Stjepan Razum, *Životopis Franje Udovičića (1942-1999.), slatinskog župnika* (str. 77-202); Milivoj Kovačić, *Vrbovečki i koprivnički župnik Stjepan Pavunić (1875-1959)* (str. 227-258); Olga Maruševski, *Grkokatolička katedrala Svetog Trojstva i biskupski dvor u Križevcima* (str. 369-387). Kožul opisuje oštećenja crkvenih objekata u razdoblju od 1941-1951. na području Zagrebačke nadbiskupije.³ Autor navodi kako je za rata uništeno 9, a oštećeno 190 crkava, a u poraću uništeno i oštećeno 39 crkava i kapela na području Zagrebačke nadbiskupije. Pritom piše i o dijelovima Podravine: Komarnički arhiđakonat, Kalnički arhiđakonat, Varaždinski arhiđakonat i Vaškanski arhiđakonat. Razum piše o životu i djelovanju slatinskog župnika Franje Udovičića (od 1976. do 1999.), a koji je bio član Svećeničkog vijeća Zagrebačke nadbiskupije (1977.-1980.) i dekan virovitičkog dekanata (1990-1999). Kovačić piše vrbovečkom i koprivničkom župniku Stjepanu Pavuniću⁴ koji je kao župnik koprivničke župe Sv. Nikole (1924.-1945.) uhićen u lipnju 1945. Vojni sud ga je osudio na smrt strijeljanjem, no kazna mu je promijenjena u 20 godina zatvora s prinudnim radom.⁵ Šest godina kasnije je pomilovan te se vratio u Koprivnicu. Bio je kao član Stranke prava 1913. izabran u Hrvatski Sabor te bio njegovim zastupnikom do 1918.. Olga Maruševski pišući o Grkokatoličkoj katedrali Svetog Trojstva i biskupskom dvoru u Križevcima ističe kako je na mjestu navedene katedrale u 14. stoljeću nalazio se Samostan Augustinaca s crkvom posvećenom Blaženoj Djevici Mariji. Samostan je 1536. napušten zbog turskih provala, a 1562. srušen. Šezdesetak godina kasnije je ponovno sagrađen i dan franjevcima, a 1786. ukinut prema odredbi Josipa II. Šest godina kasnije dobivaju ga grkokatolici kojim ubrzo postaje stalnim biskupskim prebivalištem. Adapatacije crkve i dvora vršili arhitekti Fabijan Sebastijan Hütler, Bartol Felbinger, Aleksandar Brdarić i Herman Bollé.

U slijedećem broju *Tkalčića* iz 2001. naveo bih slijedeće radove: Stjepan Kožul, *Stradanja u Zagrebačkoj nadbiskupiji za vrijeme Drugog svjetskog rata: stanje duša, vjerski prelazi, poginule osobe i počinjene ratne štete na bogoštovnim zgradama, prema okružnici iz 1943.* (str. 7-198); Hrvoje Petrić, *Iz povijesti sjevernog dijela Virovskog dekanata*. Prilog poznavanju razvitka župe Drnje, Hlebine, Sigetec, Peter nec i Gola (str. 199-242) i rad Mirele Slukan Altić *Kartografski izvori Kaptolskog i Nabiskupijskog arhiva* (str. 509-653). Kožul pišući o stradanjima u Zagrebačkoj nadbiskupiji za vrijeme Drugog svjetskog rata nabraja i pojedine podravske župe, npr. župu Bartolovec, župu Drnje, župu Đurđevac, župu Ludberg itd...Petrić piše o župama Drnje, Hlebine, Sigetec, Peter nec i Gola ističući kako su nastale u vrijeme protuosmanlijskih ratova i pritom opisuje povijest navedenih župa do sredine 19. stoljeća. U tekstu autor analizira i razvoj prekodravske župe u Goli (utemeljena u prvoj polovini 19. stoljeća). Mirela Slukan Altić obradila je kartografsko gradivo Kaptolskog i Nabiskupijskog arhiva koje je nastalo za potrebe Zagrebačke nadbiskupije i Kaptola. Navedeno kartografsko gradivo izrađivali su (u pravilu)

³ Nadbiskupijski duhovni stol u Zagrebu 1951. je na poticaj Komisije za vjerske poslove Predsjedništva vlade Narodne Republike Hrvatske prikupio podatke o stanju crkvenih zgrada.

⁴ Rodio se 1875. u Virju, a umro 1959 u Koprivnici. Djetinjstvo i osnovnu školu proveo je u Virju.

⁵ Od 1947. izdržavao je kaznu u Lepoglavi gdje posluživao nadbiskupa Stepinca prigodom slavljenja Sv. Mise.

biskupijski i kaptolski mjernici po narudžbi Nadbiskupije ili Kaptola. Autorica navodi karte podravskih područja, npr. selo Đurđevovac (katastarski plan kaptolskog posjeda), Varaždinske toplice (katastarski plan kaptolskog posjeda) ili konfesionalne karte Varaždinskog generalata.

U šestom broju *Tkalčića* iz 2002. izdvojio bih radove Stjepana Kožula, *Zauzeće župnih stanova i gospodarskih zgrada u Zagrebačkoj nadbiskupiji 1950. i 1951. godine* (str. 9-138) i Hrvoja Petrića, *Pregled razvitka župe Komarnica (Novigrad Podravski) od početka 17. do sredine 19. stoljeća* (str. 231-252). Kožul opisuje odnos komunističkih vlasti prema Katoličkoj crkvi (Zagrebačkoj nadbiskupiji) što je vidljivo u analizi državnog odnosa prema župnim stambenim i gospodarskim zgradama. Tijekom 1950. i 1951. dekanski i župni uredi su primili tri okružnice Nadbiskupskog duhovnog stola kojim su zatraženi podaci o zauzetim crkvenim zgradama. Pritom autor spominje i neke svećenike u Podravini koji su odgovorili na okružnice, npr. dekan đurđevačkog dekanata Jakova Novosela, dekana koprivničkog dekanata Franje Duha ili dekana virovskog dekanata Frana Jakupeka. Petrić je prikazao povijest srednjovjekovnih župa u Komarnici, Sv. Ladislavu i Središću. Autor navodi kako su one nastale u vrijeme protuosmanlijskih ratova te su smještene na značajnom području (poveznica dravskih ravnica i bilogorskog pobrđa).

U sedmom broju *Tkalčića* iz 2003. naveo bih rad Hrvoja Petrića, *Prilog poznavanju razvitka župe Imbriovec od srednjeg vijeka do sredine 19. stoljeća* (str. 197-249) i Stjepana Razuma, *Popis svećenika zagrebačke biskupije iz 1501.* (str. 291-446). Petrić je prikazao razvitak srednjovjekovnih župa Imbriovca i Đelekovaca (smještenih u današnjoj Varaždinskoj biskupiji) te je napomenuo kako se sredinom 17. stoljeća na prostoru spomenutih nastalih župa obnovila župa Imbriovec. Autor analizira i razvoj školstva i demografski razvoj na navedenom području. Razum piše o popisu svećenika Zagrebačke biskupije, koji je 1501. sastavljen u svrhu podavanja biskupske ili stolne pristojbe (*cathedractium*). Njime je popisano 710 svećenika (a autor navodi još 68 bezimenovanih svećenika!). Pritom su popisani i svećenici s područja današnje Podravine, npr. župnik Andrija u Đurđevcu, milosnik Filip u Slatini, ili nadrabenik Ivan u Koprivnici itd...

U prošlogodišnjem broju *Tkalčića* izdvojio bih slijedeće radove: Stjepan Razum, *Biskupijska skupština (sinoda) Zagrebačke biskupije iz 1669. godine. Prva biskupijska skupština biskupa Martina Borkovića* (str. 7-112); Hrvoje Petrić, *Župa Koprivnica do kraj 17. stoljeća* (str. 201-250); Miroslav Akmađa, *Ometanja i zabrane vjeronauka od strane komunističkog režima u Zagrebačkoj nadbiskupiji od 1945. do 1966 godine* (str. 347-443) i rad Mirjane Jurić, *Nacrti crkvenih zgrada u Hrvatskom državom arhivu. Zbirka građevinskih nacrti i Zbirka planova* (str. 511-549). Razum piše o Biskupijskoj skupštini Zagrebačke biskupije iz 1669. koju je sazvao zagrebački biskup Borković. Skupština je donijela 14 zaključaka koje se odnose na bogoslužje u stolnoj crkvi, službenih pohoda župama, priređivanje novog Časoslava, misnih zaklada itd... Skupštinsko povjerenstvo ispitalo je 179 župnika od kojih je 91 pohvaljen, a za njih 88 iznesene su pritužbe. Od popisanih 187 svećenika, jedan dio njih došli su sa područja Podravine, npr. Nikola Dobrilović (župnik kod Sv. Jelene u Komarnici) ili Jakob Tesari (župnik u Molvama). Petrić opisuje razvitak župe sv. Nikole u Koprivnici do kraja 17. stoljeća te se osvrće na razvoj Koprivnice u navedenom razdoblju (u kontekstu osmanlijskih ratova i pograničnog habsburško-osmanlijskog položaja koji je utjecao na društvene i demografske promjene navedenog područja). Akmađa pišući o problemu vjeronauka u crkveno-državnim odnosima navodi kako su za predavanje vjeronauka svećenici morali dobiti dozvole od prosvjetnih vlasti. Država je 1952. zabranila vjeronauk u školama, no on je i dalje bio dozvoljen u crkvama. Autor kao primjer ometanja i zabrane vjeronauka po župama (1946-1966) navodi i neke župe u Podravini; npr. Župa Drnje, Župa Koprivnica, Župa Koprivnički Bregi ili Župa Peteranec, itd... Mirjana Jurić piše o nacrtima crkvenih zgrada koje se čuvaju u dvjema Zbirkama u Hrvatskom državom arhivu:

Zbirka građevinskih nacрта i Zbirka planova. Autorica ističe kako *Zbirka građevinskih nacрта* sadrži 1113 nacрта, od čega su 68 crkvene zgrade u razdoblju od 1850. do 1960. *Zbirka planova* sadrži od 536 nacрта različitih zgrada, od čega su 56 nacрта crkvenih zgrada u razdoblju od 1785 do 1877. Tu se nalaze i nacrti crkvenih zgrada na području Podravine, npr. Nacrt adaptacije župne crkve u Petrijancu.

U objavljenim se radovima u časopisu *Tkalčić*, od prvog broja 1997. do posljednjeg u 2004., pisalo se o područjima u Podravini. Većina takvih radova odnosi se na radove o srednjovjekovnim podravskim župama ili životopise pojedinih svećenika koji su bili vezani uz Podravinu. Navedeni časopis u svom dosadašnjem radu je doprinio kvalitetnijem upoznavanju povijesti i kulture i na području Podravine.

Daniel VOJAK

ŽIVOT UZ DRAVU NEKAD I DANAS. KATALOG IZLOŽBE U GRADSKOM MUZEJU U VARAŽDINU 19. STUDENOG 2004. - 28. VELJAČE 2005. (UR. ANTICA BREGOVIĆ). VARAŽDIN, 2004., STR. 1-106.

Među najveća bogatstva naše zemlje spada voda. Međutim da ta voda ostane naše blago treba se boriti jer negativne posljedice urbanizacije i suvremene privrede kvare vodu, pa treba voditi računa da voda ostane zdrava i treba učiti na prošlosti kako treba i kako ne treba raditi. O tome govori izložba postavljena u Gradskom muzeju u Varaždinu a o tome govore i tekstovi u ovom katalogu. Tu se je sedam autora potrudilo da ukaže na povijesni značaj ali i na prirodne značajke rijeke Drave u varaždinskoj županiji, tekstovi i prekrasni slikovni materijal, odnosno predmeti na izložbi moraju utjecati da zavolimo Dravu.. Prema piscu predgovora Branka Speveca autori izložbe postavili su si zadaću podsjetiti i probuditi uspavanu savjest smatrajući da je time učinjen pokušaj da se Dravi vrati dug, te da se očuva život u područjima što su nekad značila život a danas su još samo oaze prirodnoga reda i mira, "Igrom slučaja pošteđene" od štetnog utjecaja ljudi.

Autori su radili izložbu kao ekipa, no tekstovi su ipak odraz njihove vlastite stručne profilacije i zanimanja. Viši kustos **Antica Bregović**, napisala je uvodnu riječ jer je izložba postavljena u znak obilježavanja 150 godina rođenja varaždinskog prirodoslovca Adolfa Eugena Jurinca i povodom 50-godišnjice djelovanja Entomološkog odjela Gradskog muzeja Varaždin po kojoj zbirci, ali je progovorila i o mnogim značajkama rijeke Drave koja je jedna od većih europskih rijeka i koja ima danas energetski potencijal, ali je nažalost izgubila značenje prometnog i trgovačkog puta. Kroz katalog vidimo kako se je Drava promijenila ljudskom aktivnošću, a autorica Bregović apelira da sačuvamo i posvetimo pažnju onome što nam je ostalo. **Dr. Nevenka Krklec**, voditeljica podosjeka za zaštitu okoliša Ureda državne uprave u Varaždinskoj županiji opisala je geološku kartu Dravske doline iznijevši da mi danas eksploatiramo drugi vodonosni horizont novih bunara i vodocrpilišta što je razlog da se pije zdrava voda, upozoravajući da vodu treba štititi i racionalno koristiti. Muzejski savjetnik **Marina Šimek** izradila je znanstveni prilog o prapovijesnim lokalitetima i brojnim tumulima, kao posljednjim počivalištima uglednih ljudi, osvrnuvši se i na doba antike kada je ovo područje bilo gusto naseljeno, te na nalaze u srednjem vijeku. Dr. Krklec iznosi mišljenje da je ime Drave keltsko, a nalazi brojni i bogati pri čemu treba zaključiti da se upravo u novije vrijeme mnogo toga istražilo i upotpunilo. Viši kustos **Spomenka Težak** u svojem radu piše o odnosu Varaždinaca prema rijeci. Ona zaključuju da mnogi znakovi

od znaka u grbu pa do imena ukazuje na povezanost stanovnika Varaždina i rijeke Drave. Suodnos je prikazan preko izgradnje prvih mostova, preko borbe protiv učestalih poplava, preko srbi za šume koje su često bile predmet spora između građana i obitelji Erdödy ali je spomenula i strašnu odluku Gradskog zastupstva 19. veljače 1887. kada je radi dobivanja oranica donesena odluka o sječi lijepog gajića Inžiniršćice koje je do tada služio kao izletište varaždinskim građanima. No ipak i danas između kanal i Drave ima prilično dobro očuvane autohtone šume s većim borjem starih primjeraka crne i bijele topole te hrasta lužnjaka što mislim da je vrijedno spomena i viđenja. spomenula je i kupalište odnosno rekreacioni prostori uz Dravu. Viši kustos Muzeja Međimurja u Čakovcu **Smiljana Petr-Marčec** prikazala je utjecaj Drave na ruralno stanovništvo Međimurja. Može se uočiti da je vode Drave snažno utječu na stanovništvo koje se je moralo prilagoditi rijeci. Do vodenica se na Dravi odlazilo radi mljevenje žita, i one su ovdje vrlo brojne i stare. Tu se je i lovilo, a carica Marija Terezija dala je Međimurcima pravo ispiranja zlata te su se stanovnici sela Donji Vidovec još u 20. stoljeću bavili ovim poslom. Autorica žali što je opisana Drava nestala. **Zvonimir Kopjar**, načelnik Odjela za katastarski sustav Državne geodetske uprave područnog ureda za katastar u Varaždinu vrednovao je kartografske izvor za ekohistorijska istraživanja idući tragom istraživanja dr. Mirele Slukan-Altić ali iznosi i svoja vlastita zapažanja. **Antica Bregović** opisala je i prirodne značajke rijeke Drave od kraja 19. do sredine 20. stoljeća na osnovu različitih povijesnih izvora sa zaključkom da je čudovita priroda Drave stvorila izvanredno bogatstvo prirode. Žali što su tri hidrocentrale (Varaždin, Čakovec, Dubrava) promijenile ekosustav i zaustavili riječnu dinamiku te ukrotili i ukalupili Dravu pa je samo zahvaljujući izuzetnoj vitalnosti priroda uspjela održati vrlo bogatu biocenozu. Vrlo oštro upozorava na opasnosti skraćivanjem toka rijeke i odsjecanjem meandara i rukavaca te pretjeranim iskorištavanjem šljunka te kao da upozorava Podravinu da ne dozvoli da Drava i na njenom prostoru doživi ovakvu sudbinu, jer je šljunak izvađen iz Drave nepovratno izgubljeno blago. I konačno zadnji autor dr. **Nikola Tvrtković** nije nimalo blaži u opisu onog što se dešava Dravi kao rijeci kojoj su namijenili da izgubi osobnost. Detaljno su opisani gubici na životinjskom svijetu te traži da se zaustave dalji zahvati i da se pomogne Dravi da očuva staništa i vrsta koje još žive uz vodotokove i priobalja. Tvrtković je upozorio na odluke Hrvatskog sabora o strategiji i akcijskom planu zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti Hrvatske 1999 godine i traži da se prijeđe u akciju jer ljudi uz Dravu imaju pravo na odluku uz kakvu će im rijeku živjeti potomci. Ovaj prikaz ne bi bio potpun ako ne bismo iznijeli da su na izložbi izloženo 163 eksponata ali svaki sadrži i više elemenata, tako npr. svaka tabla izloženih leptira prezentira nekoliko desetaka ovih prekrasnih bića. Izložba kako i kažu autori na kraju ovog kataloga mogla se je ostvariti u takovom bogatstvu i zanimljivosti samo zahvaljujući pojedincima koji su izdvojili fotografije i predmete iz svojih privatnih zbirki. Ovo je dakle na jedan način kolektivna izložba Muzeja grada Zagreba i Varaždinaca koji vole Dravu. Rijetko se nađe izložba koja nosi sa sobom tako dobru poruku kao što ju nosi ova. Mislim da bi ju ipak trebalo poslušati i razmisliti o njoj. Stoga i završavam ovaj prikaz prvim članom povelje o vodi Europskog vijeća donesene 6. svibnja 1968. koja glasi "Bez vode nema života, voda je dragocjeno, za ljude neophodno dobro." odnosno destim članom koji glasi "Za održavanje vodnog bogatstva bitnu ulogu ima biljni pokrivač, posebno šume". I na kraju Varaždin je rekao svoje o Dravi. Zagreb je rekao svoje priredivši izložbu "Potok u Zagrebu" u Muzeju grada Zagreba, koja je izložba lijep osvrt na bujan život tog danas samo turistički zanimljivog područja. Podravina pak kao zemlja uz Dravu treba i dalje posvetiti veliku pažnju Dravi koja je neodvojivo vezana uz život Podravaca, kojima je dala i ime ali ih u mnogočemu odredila i na drugim područjima.

"ŽIDOVİ U KOPRIVNICI", KATALOG IZLOŽBE, MUZEJ GRADA KOPRIVNICE, KOPRIVNICA 2005.

Izložba Židovi u Koprivnici održana je u Muzeju toga grada u razdoblju od 31. ožujka do 30. lipnja 2005. godine, a u povodu šezdesete obljetnice završetka Drugog svjetskog rata. Putem izložbe nastojalo se u što većoj mjeri zaokružiti povijest židovske zajednice u Koprivnici od njezina nastanka krajem 18. i početkom 19. stoljeća do uništenja u Drugom svjetskom ratu. Izložbu prati katalog u kojem se u tekstu i slici obrađuju sva razdoblja povijesti ove zajednice, njezina udruženja, istaknuti članovi, te materijalna i duhovna baština, a sve tekstove prate brojne kvalitetne reprodukcije starog slikovnog materijala iz obiteljskih albuma ili fundusa muzeja. Katalog svakako valja pohvaliti budući da rijetke muzejske institucije u Hrvatskoj, van okvira glavnog grada, izdaju tako reprezentativne publikacije, tiskane u cjelini na kvalitetnom papiru, i s vrlo dobrom grafičkom obradom s kvalitetno skeniranim ili fotografiranim reprodukcijama te dobrom vezom slike i teksta. Osobito valja pohvaliti dobro rješenu naslovnicu s diskretnim natpisima, koji djelom očito nastoje asocirati ("šezdeset godina sjećanja") na slova pisanih mašina kojima su pisane smrtno presude europskim Židovima tijekom Drugog svjetskog rata. S obzirom na karakter publikacije, najveći dio zauzima katalog izložbe s popisom svih predmeta koji su na izložbi prikazane, te što je osobito pohvalno, s navedenim podatkom odakle je svaki izloženi predmet.

Kao i u svim drugim dijelovima Hrvatske i u Koprivnici židovska zajednica dolazi do svoga vrhunca i brojevnog i utjecajem krajem 19. i početkom dvadesetog stoljeća. i u ovom su gradu Židovi najbogatiji trgovci i poduzetnici grada koji si grade reprezentativne palače na glavnom trgu i ostalim glavnim ulicama u užem centru grada, doprinoseći tako vizualnoj urbanizaciji do tada malenog "trgovišta" i stvarajući specifični identitet koji i danas središte Koprivnice ima.

Nezaobilazna tema svake izložbe o povijesti Židova u Hrvatskoj, pa tako, nažalost, i ove o povijesti koprivničkih Židova, predstavlja stradanje ovog naroda tijekom Drugog svjetskog rata. O događanjima nakon uspostave Nezavisne Države Hrvatske piše dr. Krešimir Švarc koji u osnovnim crtama donosi povijest stradanja, no i, što je osobito važno, popis (prema zapisu dr. Leandera Brozovića) svih stradalih koprivničkih Židova. Individualizacija žrtve ključna je kada se govori o vremenima masovnih pokolja kakav se dogodio tijekom Drugog svjetskog rata u kojima se često misli previše na goleme brojke, a ne na individualne ljudske sudbine. Popis imena srađen s fotografijama na izložbi/kraju kataloga dodatno individualizira zbivanja vezana uz Holokaust na mikrohistorijskoj koprivničkoj razini.

Jedno je poglavlje kataloga posvećeno, razumljivo, vjerojatno najvažnijem potomku židovske koprivničke zajednice, arhitektu Slavku Löwiju, jednom od najznačajnijih pobornika moderne arhitekture u Hrvatskoj autoru prvog hrvatskog "nebodera" u Gundulićevoj ulici u Zagrebu.

Koprivnica je jedan od malobrojnih gradova u Hrvatskoj koji se može pohvaliti činjenicom da je sačuvala stari židovski hram - sinagogu - sagrađenu 90-tih godina 19. stoljeća. Većina je ovih građevina stradala tijekom drugog svjetskog rata, uništena djelom ili potpuno od strane ustaških vlasti. One koje su preostale nakon Drugog svjetskog rata, bile su i od novih komunističkih vlasti dalje zanemarivane pa su nastavile propadati. Koprivnička je sinagoga isto tako devastirana tijekom Drugog svjetskog rata, pretvorena je u zatvor. Ipak pošteđena je sudbine gotovo svih hrvatskih sinagoga; vanjšina joj je gotovo u cjelosti sačuvana, istina s fasadama promijenjenim pri obnovi 30-tih godina 20. stoljeća. Bez zajednice koja bi se o njoj brinula nastavila je propadati nakon rata. Korištena je za funkcije potpuno nepogodne za ovakav tip građevine (krojačko poduzeće, trgovačko skladište). Danas kada se konačno uviđa njezina

važnost unutar povijesti hrvatske i arhitekture i kulture 19. stoljeća, započela je njezina obnova i adaptacija za mnogo dostojniju svrhe - koncertnu dvoranu.

Nažalost, u samom su se katalogu potkrale neke greške, koje se ujedno mogu i navesti kao najveća zamjerka ovoj publikaciji. Navesti ću samo dio njih. Koprivnička židovska zajednica u kontekstu povijesti drugih židovskih zajednica u Hrvatskoj ima rijetku povlasticu da je očuvala bogatu projektnu dokumentaciju, iz druge polovine 19. stoljeća, vezano uz izgradnju novog, reprezentativnog hrama. U obitelji Reš sačuvan je, naime, čitav niz projekata, očito porijeklom s arhitektonskog natječaja za gradnju hrama, koji je nedavno restauriran. Pri prepisivanju natpisa sa spomenutih projekata potkrale su se izuzetno brojne greške, prijepise je svakako trebalo dati stručnijem za njemački jezik.

Bez obzira na spomenute pogreške koje su se potkrale priređivačima kataloga i izložba i njezin materijalni produkt svakako se mora pohvaliti. Za željeti je da se svaka nekadašnja židovska zajednica u hrvatskim gradovima predstavi takvom izložbom i dobije sličnu malu monografiju.

Mr. sc. Dragan Damjanović

HRVATSKO ZAGORJE, ČASOPIS ZA KULTURU KRAPINSKO - ZAGORSKE ŽUPANIJE, KAJKAVIANA, DONJA STUBICA

Prva serija časopisa Hrvatsko zagorje počela je izlaziti 1969. godine pod nazivom Hrvatsko zagorje, časopis za kulturno - prosvjetna i društvena pitanja, no, već 1971. je bio ukinut. Urednik je bio Antun Kozina. Nakon 24 godine, 1995. godine, počinje izlaziti nova serija časopisa Hrvatsko zagorje u potpuno novom ruhu pod nazivom Hrvatsko zagorje, časopis za kulturu Krapinsko - zagorske županije. Izdavač je Društvo "Kajkaviana" iz Donje Stubice. Do 1999. izlazio je jedan broj godišnje, a od tada izlaze godišnje 2 broja. Glavni urednik je Ivan Cesarec. U časopisu je do sada objavljeno preko tristotinjak vrlo vrijednih znanstvenih i stručnih članaka povjesničara, povjesničara umjetnosti, jezikoslovaca i drugih kulturnih i znanstvenih djelatnika, čiji su radovi pridonijeli rasvjetljavanju malo poznate povijesne, kulturne, književne i umjetničke baštine Hrvatskog zagorja. Časopis je podijeljen u nekoliko rubrika. Središnja rubrika je Županijsko obzorje i unutar nje se u svakom broju časopisa predstavlja neko od zagorskih mjesta, odnosno povijesni, društveni i kulturni život te sredine. U rubrici Susreti predstavljaju se, kroz njihove odabrane radove, književnici sa kajkavskog govornog područja (do sada su predstavljeni književnici ivanečkog, križevačkog, zaprešićkog, samoborskog, đurđevačkog kraja te ludbreške Podravine). U rubrici Iz kajkavske jezično - književne baštine objavljuju se članci poznatih hrvatskih jezikoslovaca o manje poznatim aspektima kajkavske književne i jezične povijesti. Ostale rubrike su Naši umjetnici, Iz kulturnih zbivanja, Književni prilozi, Prijevod (u kojoj se prezentiraju prijevodi nekih djela svjetske književnosti na kajkavsko narječje), In memoriam i Osvrti (prikazi i recenzije knjiga, zbornika i dr.).

HRVATSKO ZAGORJE, GOD. X, BR. 1 - 2, , KRAPINA 2004., STR. 267

Ovaj broj časopisa Hrvatsko zagorje posvećen je Gornjoj Stubici. U rubrici Županijsko obzorje 14 je autora prvi put uopće, na jednom mjestu, prikazalo različite segmente povijesnog, društvenog i kulturnog života Gornje Stubice i okolice. U članku pod nazivom "Gornjostubički

kraj u prošlosti" (s. 7 - 28) Branko Čičko prikazao je malo poznatu najstariju povijest gornjostubičkog kraja od početka XIII. do XVII. st. Ta je povijest još neistražena, a površne informacije moguće je pronaći tek u pokornoj enciklopedijskoj natuknici ili tu i tamo u literaturi vezanoj uz seljačku bunu 1573. (najviše kod Josipa Adamčeka). Predij Stubica, čije je središte bila crkva sv. Jurja (danas u Gornjoj Stubici), spominje kao jedan od 15 - ak predija prvi put u povelji ugarskog kralja Andrije II. 1209., kojom on zagrebačkom županu Vratislavu potvrđuje posjede između Medvednice i rijeke Krapine. U XIII. st. obuhvaćao je područje današnje Gornje i Donje Stubice te Stubičkih Toplica i do XIV. st. bio je u vlasništvu moćne plemićke loze Arlandijevaca iz roda Aka. U 15. st. ta je loza međusobno podijelila posjede u dva dijela. Jedan dio Arlandijevaca postali su vlasnici posjeda oko Gornje Stubice, dok je drugi dio obitelji počeo nositi pridjevak Toth Susedgradski i dobio posjede od Donje Stubice do Susedgrada, gdje je nastalo veliko susedgradsko - stubičko vlastelinstvo. U 16. stoljeću na području Gornje Stubice nastao je poseban plemićki distrikt sa dvadesetak malih i srednjih plemićkih porodica, uglavnom porijeklom sa područja Prigorja (Kašine i Zeline) te Križevaca. O plemićkom gradu Samci piše Krešimir Regan u radu "Plemićki grad Samci u Gornjoj Stubici" (s.29 - 38). Taj se grad nalazio uz barokni dvorac obitelji Oršić (danas je njemu smješten Muzej seljačkih buna). Sagrađila ga je u XV. st. gornjostubička grana Arlandijevaca, a posljednji vlasnik bila je obitelj Gregorijanec. Početkom XVII. st. spominje se kao ruševina. Kad su Oršići postali njegovi vlasnici, sagrađili su u XVII. st. kraj njega dvorac u baroknom stilu. O obitelji Oršić u Hrvatskom zagorju te o nekim istaknutim osobama te obitelji riječ je u članku Vlatke Filipčić - Maligec, "Obitelj Oršić i Hrvatsko zagorje" (s. 39 - 55). Ova plemićka obitelj stječe posjede u Zagorju u XVII. st. Najznačajniji njezin predstavnik bio je u 18. st. Krsto Oršić. On je bio graditelj dvorca na brdu Samci te onog u Gornjoj Bistri. Njegov sin Adam ostavio nam je svoje memoare, vrijedan povijesni izvor o svom vremenu, slici društvenog, kulturnog i političkog života druge polovice 18. st. Juraj Oršić, premda je pripadao konzervativnom dijelu pokreta, bio je jedan od rijetkih hrvatskih velikaša koji je podupirao preporodne aktivnosti. Kratki pregled povijesti župe u Gornjoj Stubici dao je Dubravko Škrlin Hren, inače bogoslov na Lateranskom sveučilištu u Rimu (s. 56 - 60). Tomislav Premerl u radu pod naslovom "Nova kapela Svetog Križa u Hižakovcu" (s. 61 - 65). Ta se kapela prvi put spominje u kanonskim vizitacijama 1684. a posljednji put 1808. Otada se više ne spominje i vjerojatno je prepuštena propadanju. Obnova kapele je prošle godine inicijativom gornjostubičkog župnika Ivana Špoljara. Autor u tekstu daje kratki opis arhitektonskog rješenja buduće kapele. Ratko Vučetić pozabavio se u tekstu "Razvoj naselja Gornja Stubica" (s. 66 - 69) povijesnim razvojem Gornje Stubice. Današnje naselje se razvilo uz sajmište, na komunikaciji koja prolazi dolinom na nadmorskoj visini od 204 m u 19. stoljeću. O osobitosti biljnog svijeta Gornje Stubice govori Ljerka Regula - Bevilaqua iz Botaničkog vrta u Zagrebu (s. 70 - 78). O izvoru mineralne vode Slani potok kod Gornje Stubice govori Antun Šimunić, znanstveni savjetnik u Institutu za geološka istraživanja u Zagrebu. Taj je lokalitet jedan od tri (uz Apatovačku kiselicu na padinama Kalnika i Slanje kod Ludbrega) izvora u sjeverozapadnoj Hrvatskoj koji su karakteristični po tome što se u njima, u većoj ili manjoj mjeri, pojavljuje slana voda. Otuda i naziv lokaliteta (po kojem je nazvano i selo) Slani Potok. "Govor Gornje Stubice opisan u disertaciji Wolfganga Jakobyja" (s. 79 - 82) naslov je teksta Alojza Jembriha, u kojem je autor dao prikaz dijalektološke studije njemačkog slaviste Wolfganga Jacobyja, koja je 1974. objavljena kao svezak 75. u ediciji Slavische Beiträge izdavačke kuće Otto Sagner u Münchenu pod naslovom "Untersuchungen zur Phonologie und Prosodie einer kajkavischen Mundart (Gornja Stubica) (s. 83 - 93). To je Jacobyjeva doktorska disertacija u kojoj je on na njemačkom jeziku obradio gornjostubički govor na fonološkoj i prozodijskoj razini. Mladen Paver pozabavio se u članku "Kamo su nas doveli Ilinići" (s. 94 -99) prezimenom Ilinić, koje se u stubičkom kraju

pojavljuje u popisu seljaka koji su pozvani na sud zbog napada na kuriju Tahijeva kaštelana Petra Petričevića 1565. "Gornjostubička narodna nošnja - ljepota u jednostanvosti" (s. 100 - 106) naslov je teksta Darinke Hanžek u kojem je prikazala kako je izgledala i kako se izrađivala muška i ženska narodna nošnja u gornjostubičkom kraju. O Gornjoj Stubici kao o kulturnom središtu Hrvatskog zagorja govor rad Darka Ciglencečkog (s. 107 - 112). Kulturna djelatnost u Gornjoj Stubici vrlo je bogata i obuhvaća širok spektar djelovanja. Tu su manifestacije Susreti za Rudija (u sjećanje na prvog hrv. pilota poginulog u Domovinskom ratu Rudolfa Perešina), Jurjevo, Viteški turnir u organizaciji Muzeja seljačkih buna. Zatim su tu aktivnosti likovne radionice Lipa, mnogih pjesnika i dr. Goranka Horjan pozabavila se kulturnim i prirodnim znamenitostima Gornje Stubice koje mogu poslužiti kao dobra turistička ponuda. Na kraju rubrike Županijski obzori predstavljeni su neki gornjostubički pjesnici sa po jednim odabranim radom. U rubrici Naši umjetnici predstavljen je sa nekoliko svojih likovnih radova slikar Tomislav Horjan. U rubrici Iz kulturnih zbivanja najprije je Narcisa Brezinščak predstavila je ciklus predavanja "I dok je srca, bit će i Kroacije!", koji je organizaciji udruge Muži zagorskog srca održan u Hrvatskoj kući Kozjači u Kostelu. O akcijama u Muzeju Hušnjakovo vezano uz Dan muzeja izvještava voditeljica Muzeja evolucije i nalazišta pračovjeka u Krapini. Tu su i izvještaji sa manifestacije Književna nagrada Sida Košutić u Radoboju 2004., o izložbi Juraj Rattkay Velikotaborski (1613. - 1666.) u dvoru Veliki Tabor, otvorenju gradske knjižnice u Pregradi. U rubrici Književni prilozi predstavljeni su pjesnički radovi Milana Havoića, Tomislava Držića, Darka Ciglencečkog i Marije Lamot te prozni tekstovi Dunje Horvatin, Dubravka Torjanca, Marine Kolar i Darka Oreškovića. Rubrika Prijevod donosi nam izbor haiku pjesništva u prijevodu Vladimira Devidea, a koji je na kajkavskom jeziku prepjevao Ilica Jembrih. U rubrici Susreti predstavljeni su odabrani pjesnički radovi književnika koprivničkog kraja: Frana Galovića, Mihovila Pavleka Miškine, Milana Krmpotića Mikana, Božene Loborec, Marijana Horvata, Paje Kanižaja, Dragutina Feletara, Mirjane Matiša i Slavka Fijačka. Uvodni tekst o djelovanju književnika koprivničkog kraja napisao je Slavko Fijačko. Rubrika "Iz kajkavsko - jezične književne baštine" donosi zanimljiv tekst Alojza Jembriha "Putni troškovi kapetana Franje Oršića Slavetičkog". Te troškove objavio je na kajkavskom jeziku s čakavskim i štokavskim obilježjima u svojim memoarima Adam Oršić za svoja putovanja u Beč 1670. i 1671., a A. Jembrih sada tekst računao i dopunio neke bilješke. Putni troškovi zanimljivo su svjedočanstvo o korumpiranosti bečkog dvora, jer je Franjo opisao kako je morao podmiti mnoge slugu, pisare, tajnike i ministre na Dvoru da bi došao do svog prava. Rubrika In memoriam posvećena je ovaj put sjećanju na pokojnog zagorskog župana dr. Franju Kajfeža. Rubrika Osvrti donosi prikaze nekih tiskanih publikacija iz područja jezikoslovlja, povijesti i književnosti, a vezani su uz Hrvatsko zagorje i kajkavski jezik. Između ostalog prikazane su književne zbirke Gordane Sinanovića, Luke Posarića, Tomislava Ribića i Tomice Kolara, Mirka Ivanjeka i dr.

HRVATSKO ZAGORJE, GOD. X, BR. 3 - 4, , KRAPINA 2004., STR. 221

Rubrika "Županijsko obzorje" ovog broja časopisa posvećena je malom mjestu na samoj granici Hrvatske i Slovenije - Humu na Sutli. Književnik August šenoa često se na putu iz Štajerske zaustavljao na vidikovcima Huma na Sutli i divio se tim sjeverozapadnim "vratima Hrvatske", kako ih je nazivao. Početni tekst je od Narcise Brezinščak, "Iz prošlosti humskog kraja" (s. S. 7 - 10). Najstariji podaci o prošlosti humskog kraja sežu još u ilirsko vrijeme. Stoljećima su se ovdje smjenjivali razni gospodari. Najpoznatije mjesto je Straža (nekad zvano i Brod) koje se razvija u 19. st. uglavnom zahvaljujući proizvodnji stakla, što je i danas jedna od najvažnijih osnovica razvoja općine Hum na Sutli. O najnovijim rezultatima arheoloških

istrazivanja na lokalitetu Veliki Gradiš, u blizini sela Klenovec Humski, na kojem se, prema pretpostavkama, nalazio plemićki grad Vrbovec i koji se spominje u svega nekoliko navrata u povijesnim izvorima od 1267. do 1497., članak je napisao Željko Tomičić. (s. 11 -13). Tatjana Tkalčec izvješćuje nas o konzervatorskim radovima na srednjovjekovnome plemićkom gradu Vrbovcu u Klenovcu Humskom 2004. (s. 14 - 18). O arheološkim istraživanjima u Breznom 2004. govori članak Marije Buzov (s. 19 - 24). Krešimir Regan napisao je članak posvećen Malom Taboru (s. 25 - 38). U njemu je opisao stanje istraženosti Malog Tabor, arhitektonska obilježja i tipologiju ovog kaštela te njegovu kratku povijest. Ovaj renesansni kaštel talijanskog tipa sagradio je početkom 16. st. Ivaniš Korvin kao jedno od upravnih središta vrbovečkog, odnosno velikotaborskog vlastelinstva. Od 1524. nalazio se u vlasništvu obitelji Rattkay. U 18. st., nakon gubitka obrambene uloge, pregrađen je u dvokrilni jednokatni dvorac. U članku "Kulturno - povijesna baština Huma na Sutli" (s. 39 - 48) Narcisa Brezinščak je opisala dvorce, kurije, crkve i kapele humskog kraja. Mladen Paver pozabavio se najstarijim prezimenima Malog Tabora na temelju poreznog popisa iz 1598. (s. 49 - 57). Svjedočanstva o povijesti, kulturnom i društvenom razvoju Huma na Sutli na temelju upskih i školskih spomenica prikazao je u svom radu "Iz školskih i župskih spomenica" Nikola Šiljeg (s. 58 - 60). Tomislav Maras pozabavio se razvojem školstva u općini Hum na Sutli od 1945. do danas (s. 61 - 66). O Narodnoj knjižnici Hum na Sutli govori članak Bernarde Šeligo (s. 67 - 70). U nastavku rubrike Narcisa Brezinščak prikazala je povijest i djelovanje kulturno - umjetničkih društava Naprijed i Rikard Jorgovanić u Humu na Sutli, limenu glazbu Vetrpack Straža i muški pjevački oktet Kaj i (s.71 - 74.). Radovan Marjanović Kavanagh u radu pod naslovom "Dr. Luka Marjanović zaljubljenik u Hum na Sutli" (s. 75 - 78) predstavio nam je poznatog profesora na Pravoslavnoj akademiji u Zagrebu (Pravni fakultet) dr. Luku Marjanovića. Marjanović se zaljubio u humski kraj zahvaljujući poznanstvu sa župnikom susjedne župe Taborsko i u Humu na Sutli kupio vlastitu kućicu u kojoj je provodio mnoge praznike i ljetovao sa svojom obitelji i poznanicima. Tu je pisao svoje svoje knjige i između ostalog i narodne pjesme. O личности Milana Brezinščaka, rođenom u Humu na Sutli, govori tekst Stjepana Lice (s. 79 -80). Od mnogih javnih službi koje je obavljao, Milan Brezinščak je, između ostalog, bio 1909. podžupan Varaždinske županije, a 1914. banski savjetnik. Sudjelovao je u izradi mnogih zakonskih osnova iz djelokruga Zemaljske vlade, a objavljivao je mnoge članke iz područja upravnog prava u tadašnjim stručnim pravnim časopisima. O osnivaču humanomedicinske patološke anatomije u Hrvatskoj, dr. Ljudevitu Juraku, rođenom također u Humu na Sutli, tekst je napisao predsjednik Hrvatskog društva za povijest medicine Vladimir Dugački (s. 81 - 87). Adalbert Rebić, i sam rodom iz Huma na Sutli, napisao je članak o životu i djelu poznatog teologa i bibličara Janka Oberškog. Oberški također potječe iz ovog kraja. Od 1937.do 1969. bio je profesor Starog zavjeta na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu (s. 88 - 101). Biserka Špiljak je u tekstu "Mladi humski talenti" (s. 102 - 104) predstavila neke pjesničke radove učenika humskog kraja koji su nagrađeni na nekim literarnim natjecanjima (Lidrano, Europa u školi i dr.). Načelnik općine Hum na Sutli, Božidar Brezinščak bagola, dao je kratki osvrt na "Hum na Sutli danas i sutra" (s. 105 - 112), kojem je prikazao neka obilježja života, gospodarskog razvoja, stanovništvo i turizam Huma na Sutli. Na kraju rubrike nalaze se odlomci iz nekih djela hrvatskih književnika u kojim se spominje Hum na Sutli (Autobiografija Janka Leskovara, Pod Gupčevom lipom Gustava Krkleca, uspomene Marka Tepeša na dvorac Erdödyjevih u Lupinjaku i rukopis dnevnčkih zapisa Božidara Brezinščaka bagole)(s. 113 - 122). U rubrici Naši umjetnici predstavljen je slikar Josip Brezinščak (s. 125 - 128). Rubrika Iz kulturnih zbivanja započinje prikazom prvih 10 godina Varaždinskog književnog društva, zatim slijede prikazi o gostovanju Katedre Čakavskog sabora u Zagorju krajem 2004., o Tabor film festivalu, izložbama u Salonu Galerije Antuna Augustinčića, 9. susretu zborova i pjevačkih grupa

Krapinsko - zagorske županije, međudržavnoj suradnji Hrvatskozagorskog književnog društva i Danima Ksavera Šandora Gjalskog. U rubrici Književni prilozi predstavljani su odabrani pjesnički radovi Gordane Tkalec, Đurđe Lovrenčić i Božene Zernec te prozni radovi Robertina Bartoleca i Ljerke Rajko. Rubrika Prijevod donosi nam pjesmu Federica Garcia Lorce Alma ausente u kajkavskom prijevodu (Zginula duša) Ivice Glogoškog (s. 186 - 187). U rubrici Susreti predstavljani su u ovom broju časopisa književnici ludbreške Podravine (Mladen Kerstner, Božo Hlastec, Katarina Pšak, Franjo Matulić i dr.). Uvodni članak o djelovanju književnika ludbreške Podravine napisao je Dubravko Bilić. Rubrika In memoriam posvećena je prof. Stjepanu Markaču. Rubrika Osvrti donosi prikaze najnovijih publikacija i književnih zbirki (s. 209 - 219).

Branko Čičko

**ZBORNİK ODSJEKA ZA POVIJESNE ZNANOSTI ZAVODA ZA POVIJESNE I
DRUŠTVENE ZNANOSTI HRVATSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI,
VOL. 22, ZAGREB, 2004., 315 STR.**

U izdanju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu objavljen je 22. svezak Zbornika Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU. Zbornik je edicija koja izlazi jednom godišnje i objavljuje priloge iz područja povijesne znanosti. U ovom broju objavljeno je nekoliko znanstvenih radova, mnoštvo prikaza, te jedan nekrolog. Radovi su u Zborniku poredani kronološki, te sadrže sažetke na hrvatskom, engleskom, njemačkom, talijanskom i francuskom jeziku.

Šubići Bribirski do gubitka nasljedne banske časti (1322.) (1.-26.) izvorni je znanstveni rad Damira Karbića, koji se osvrće na dosadašnja historiografska mišljenja o povijesti hrvatskog plemićkog roda Šubića Bribirskih, te razmatra povijest roda u razdoblju od prvih spomena u izvorima do svrgavanja bana Mladena II. 1322. godine.

Krešimir Kužić je u stručnom radu Gdje je i kad Toma Arhiđakon doživio hrvatska vjerovanja vezana za pomrčinu mjeseca? - Doprinos interdisciplinarnoj metodi istraživanja (27.-33.) donio datacije i druge karakteristike dviju pomrčina Mjeseca. Autor je postavio hipotezu lokacija na kojima je Toma Arhiđakon nazočio hrvatskom srednjovjekovnom običaju i magijskom vjerovanju vezanom za pomrčine Mjeseca.

Prilog proučavanju životopisa zadarskog plemića Franje Jurjevića, kraljevskog viteza (35.-54.) izvorni je znanstveni rad Branke Grbavac. U radu je ona na temelju objavljene i neobjavljene građe prikazala djelovanje kraljevskog viteza Franje Jurjevića, najistaknutijeg člana zadarske patricijske obitelji Jurjević. Uz prikaz osnovnih biografskih podataka o Franji i članovima njegove uže obitelji, analizirana je njegova oporuka napisana 1377., koja se donosi u prijepisu kao prilog radu.

Sabine Florence Fabijanec je u izvornom znanstvenom radu Društvena i kulturna uloga zadarskog trgovca u XIV. i XV. stoljeću (55.-119.) je razmotrila stalešku pripadnost trgovaca i njihovu političku ulogu. Također, prikazala je gospodarski temelj njihova društvenog statusa, te obiteljski život, kulturni doprinos i vjersku aktivnost trgovaca u srednjovjekovnom Zadru.

Počeci hrvatskog visokog školstva u okviru ranih sveučilišnih gibanja u Europi (121.-171.) izvorni je znanstveni rad Stjepana Krasića. Autor je u raspravi razmotrio povijest visokog školstva u Europi i Hrvatskoj. U prvom dijelu svojega rada prikazao je početke i razvitak prvih

oblika visokog školstva u Italiji i Francuskoj, koje su u tom pogledu prednjačile u Europi. Osobita pozornost je posvećena pravno-povijesnom tumačenju složenog nazivlja za visoke škole s posebnim naglaskom na pojam 'generalnog učilišta'. U drugom dijelu Krasić govori o visokom školstvu u dominikanskom redu, dok je u trećim dijelu razložio okolnosti osnivanja prvog sveučilišta na hrvatskom tlu - generalnog učilišta u Zadru 1396. godine. Posebice je opisao političko-kulturne okolnosti njegova nastanka, njegov ustroj, akademske naslove, međunarodni karakter, pravni položaj u Mletačkoj Republici, te uvjete u kojima je djelovalo do zatvaranja 1807., u doba francuske okupacije Dalmacije.

Ive Kurelac je u izvornom znanstvenom radu *Illyrica historia* Fausta Vrančića (173.-187.) dala opis rukopisa 'Illyrica Historia' hrvatskog humanista Fausta Vrančića, te je analizirala zastupljenost citata pojedinih autora u toj kompilaciji fragmenata.

Iz prošlosti Boke - tragom iseljenika s poluotoka Luštica u Mlecima (XVI.-XVIII. stoljeće) (189.-211.) izvorni je znanstveni rad Lovorke Čoralić u kojem ona na osnovi raščlambe izvorne građe pohranjene u Državnom arhivu u Mlecima, kao i spisa koji se čuvaju u sjedištu bratovštine sv. Jurja i Tripuna, istražuje temeljne sastavnice iz života i djelovanja iseljenika iz Luštica u Mlecima od XVI. do XVIII. stoljeća. U radu se donose i tri priloga (Popis oporuka iseljenika iz Luštica u Mlecima; Prijepis oporuke Ivana Lukinog iz Luštica; Prijepis inventara pokretne imovine vojnika u mletačkoj službi na Chioggi Rafaela Barbića).

U svojem drugom izvornom znanstvenom radu objavljenom u ovom broju Zbornika, Zadarski kapetan XVII. stoljeća - Ulcinjanin Dominik Katić (213.-232.), Lovorka Čoralić je na temelju građe iz Državnog arhiva u Zadru prikazala život i djelovanje Ulcinjanina Dominika Katića, časnika u mletačkoj vojnoj službi u Zadru tijekom prvih četrdeset godina XVII. stoljeća. U dodatku radu, autorica je donijela prijepis oporuke Dominika Katića iz 1631. i 1639. godine.

U drugom dijelu Zbornika objavljen je niz prikaza i recenzija novijih knjiga, zbornika i časopisa. Prvi u nizu je prikaz knjige *Povijest Hrvata*, knj. 1, Srednji vijek (ur. F. Šanjek), Školska knjiga, Zagreb, 2003. Sljedeći prilog je prikaz knjige *Hrvatski povijesni atlas*, urednik: Krešimir Regan (priredili: Krešimir Regan i Tomislav Kaniški), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb 2003. Potom slijedi osvrt na knjigu Miroslava Bertoše, *Izazovi povijesnog zanata - lokalna povijest i sveopći modeli*, Antibarbarus, Zagreb, 2002. Nadalje, donosi se prikaz djela Zdenke Janeković Römer, *Višegradski ugovor temelj Dubrovačke republike*, Golden marketing, Zagreb 2003. Prikaz knjige Ignacija Vojea, *Poslovna uspešnost trgovcev v srednjeveškem Dubrovniku*, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana, 2003., sljedeći je u nizu. Nakon toga objavljen je osvrt na djelo Pavla Mačeka, *Rod Patačića od Zajezde*, rodoslovna rasprava, Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije "Tkalčić", Zagreb 2004. Zatim slijedi prikaz knjige Darka Darovca, *Davki nam pijejo kri: gospodarstvo severozahodne Istre v novem veku v luči beneške davčne politike*, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko (Knjižnica Annales Majora), Koper 2004. Sljedeći prilog je prikaz knjige Nataše Bajić-Žarko, *Split kao trgovačko i tranzitno središte na razmeđu istoka i zapada u 18. stoljeću*, Književni krug, Biblioteka znanstvenih djela, knj. 135., Split 2004. Iza toga objavljen je osvrt na knjigu Mithada Kozličića, *Panorame Dalmacije* Giuseppea Riegera, Hrvatski hidrografski institut, Split 2003. Nakon toga dolazi prikaz zbornika radova *Croato-hungarica. Uz 900 godina hrvatsko-mađarskih povijesnih veza. A horvát-magyar történelmi kapcsolatok 900 éve alkalmából*, ur.: Milka Jauk-Pinhak, Kiss Gy. Csaba, Nyomárkay István, Katedra za hungarologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2002., te osvrt na zbornik *Sveti Ivan Zelina i zelinski kraj u prošlosti* (glavni urednik Ante Gulin), Zagreb, 2003. Ovaj zbornik donosi radove sa znanstvenog skupa održanog 2000. godine pod pokroviteljstvom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti povodom obljetnice prvog spomena grada Sv. Ivana

Zeline, odnosno njegove crkve sv. Ivana Krstitelja. U nastavku slijede prikazi povijesnih časopisa, i to redom: Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 45 (2003) i sv. 46 (2004), povodom 50. obljetnice Zavoda za povijesne znanosti HAZU, Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, sv. 41(2003), Problemi sjevernog Jadrana Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci i područne jedinice u Puli, sv. 8(2003), Povijesni prilozi, Hrvatski institut za povijest, god. 21(2002) br. 22 i 23, god. 22(2003) br. 24 i 25, god. 23 (2004) br. 26, Croatica Christiana Periodica, Časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, god. XXVI(2003), br. 51, god. XXVII(2003), br. 52, Povijest u nastavi, god. I(2003) br. 1 i 2, god. II(2004) br. 1(3), Gazophylacium, časopis za znanost, umjetnost, gospodarstvo i politiku, god. 8(2003) br. 3-4, Cahiers de civilisation médiévale, Xe-XIIe siècles [Zbornik srednjovjekovne civilizacije, X.-XII. st.], 46e année(2003), br. 181-184 i 184b: CD-Rom Tables [Tabele]1983-2002.

Broj je zaključen odavanjem počasti dugogodišnjem djelatniku, upravitelju i voditelju Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU, istaknutom povijesničaru i članu suradniku Akademije dr. sc. Miroslavu Kurelcu, čiji život i djelovanje je toplim riječima poštovanja i zahvale prikazao sadašnji upravitelj Odsjeka dr. sc. Ante Gulin.

Dr. sc. Ivica Zvonar

DR. MIRELA SLUKAN ALTIĆ, POVIJESNI ATLAS GRADOVA, III. SVEZAK, KOPRIVNICA, INSTITUT DRUŠTVENIH ZNANOSTI IVO PILAR - MUZEJ GRADA KOPRIVNICE

Mirela Slukan Altić je nakon sustavnog i višegodišnjeg rada na podravske teme objavila treći svezak povijesnog atlasa gradova na temu Koprivnice. Na izradu ovoga svezka autoricu su motivirali prof. dr. Dragutin Feletar, prof. dr. Mira Kolar i Hrvoje Petrić. Na ovu odluku Mirele Slukan- Altića dosta je pomogla i sreća, tj. činjenica da je u izdanju izdavačke kuće Meridijani u Samoboru njezina objavljena voluminozna "Povijesna kartografija" odnosno "Kartografski izvori u povijesnim znanostima", što su predavanja autorice na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Izdavačka kuća Meridijani je spoznala vrijednost autorice te joj je objavila spomenuti rad koji se danas koristi kao udžbenik, a kojem je urednik dr. Dragutin Feletar,

Autorica je razradila ovu knjigu podijelivši je u šest glavnih velikih poglavlja, ali pozvavši za izradu dva poglavlja i suradnike: dr. Zorka Markovića za arheologiju i Draženku Jalšić Ernečić za arhitekturu i zaštićenu graditeljsku kulturnu baštinu grada Koprivnice.

Postupivši tako ona je uspjela prikazati Koprivnicu u povijesnom, urbanističkom, gospodarskom, demografskom, političkom i kulturnom kontekstu, primjenjujući pri tome interdisciplinarni pristup. Ovakvim pristupom dobili smo divnu monografiju grada Koprivnice na koju može biti ponosna Koprivnica, Podravina a i Hrvatska u cjelini.

Koristeći svu postojeću literaturu na tu temu, ali i obavivši jedan poduhvat za koji je trebalo i sposobnosti, i znanja i mnogo sredstava ali i mladosti, a koji je vezan za nabavu prekrasnih reprodukcija originalnih karata u raznim arhivima autorica je sintetizirala povijesne spoznaje dotadanih istraživača, pošteno ih navodeći i interpretirajući, stavljajući razvoj Koprivnice u kontekst burnih političkih zbivanja na samom rubu Habsburškog carstva kada je grad omogućavao svojom stalnom borbenom pripravnosti miran kulturni razvoj srednje i zapadne Europe.

Kao geografkinja, rođena 1969. u Zagrebu, ona je 1992. diplomirala geografiju na prirodoslovnom-matematičkom fakultetu u Zagrebu, te je doktorala 1999. na temu "Razvoj Zagreba od polovice 19. stoljeća na temelju katastarskih izvora". Od 1994. do 2003. je radila u Hrvatskom državnom arhivu gdje je bila pročelnik Zavoda za arhivistiku, pomoćne povijesne znanosti i filmologiju te je kao glavni istraživač preuzela projekt Ministarstva znanosti i tehnologije "Prva sustavna katastarska izmjera Hrvatske i Slavonije i njezina vrijednost kao izvora za hrvatsku povijest", a od 2002. vodi projekt "Povijesni atlas gradova", zamislivši ga dugoročno, a u okviru kojega su do sada izrađeni atlasi gradova Bjelovar, Sisak i Koprivnica.

Kao povjesničar trebala bih se osvrnuti na povijesni pristup u ovom dijelu. Međutim mislim da to nisam u stanju, jer je djelo pisano interdisciplinarno, tj. u njemu se isprepliću svi elementi koji su utjecali na razvoj grada i njegov opstanak, a tih ima cijela gomila, ali je osnova dakako vezana uz prirodnogeografske uvjete, pa je to i sadržaj prvog poglavlja.

Drugo poglavlje je pisao dr. Zorko Marković i na deset stranica je opisana povijest Koprivničkog kraja u pretpovijesti, koprivničkog kraja u antici, razdoblje velike seobe naroda, koprivničke Podravine u ranom i razvijenom srednjem vijeku i zagonetna utvrda Kamengrad koji problemi su mučili svojedobno dr. Leandera Brozovića ali i tadanju kustosicu Muzeja grada Zagreba Sonju Kolar.

U slijedeća tri velika poglavlja dr. Mirela Slukan Altić je pokazala što umije i zna. U Trećem i četvrtom poglavlju na 20 kartica autorica je obradila Koprivnicu u srednjem vijeku, tj. vrijeme kastruma i slobodnog kraljevskog grada kada je u nemirnim prilikama pestnaestog stoljeća došlo do transformacije prirodnog pejzaža. promjene hidrografskih odnosa na području grada a dakako i do funkcionalnih osobina naselja koji se razvija više kao vojnički grad nego kao slobodni i kraljevski grad, premda ova funkcija nije nikada posve ugašena.

Veliko peto poglavlje na 110 strana izrađeno je na osnovu svih raspoloživih izvora i literature, ali ponajviše dobrim i osvještenim čitanjem očuvanih karata i planova. I tu je autorica pokazala svu svoju vještinu kroz ugradnju karata u povijest. Posve jasno vidimo razdoblje kada se je Koprivnica našla na rubu opstojnosti, ugrožena osmanskim osvajanjima i kada je oblikovana Koprivnička kapetanija u okviru Slavonske vojne granice. Karte Nicole Angielinija iz oko 1560 godine i plan Gerolama Arconatija iz 1574 pokazuje koliko je truda uloženo od strane branioca ostataka Hrvatskog kraljevstva tj. vojnih vlasti da se uz pomoć naroda grad osposobi za odolijevanje turskim napadima.

Nakon reorganizacije Slavonske (Varaždinske) vojne granice 1578. započinju se graditi nove utvrde pod vodstvom Josepha Vintana, da bi planom Alessandra Pasqualinija iz 1598. Koprivnica trebala biti izgrađena kao renesansna utvrda. No poslije Žitvanskog mira 1606. kojim je osuđena na propast utvrda Zrinskih Novi Zrin dolazi do modernizacije koprivničke utvrde ali se zapažaju i počeci građanske obnove grada na veduti Johanna Ledentua iz 1639. Prema planu Martina Stiera iz 1657. Koprivnica je trebala postati najmodernija ratna utvrda između Save i Drave, dakle nešto slično kao Brod na Savi, ali Stierov prijedlog dogradnje koprivničke utvrde nije realiziran vjerojatno s razloga što se na tom prostoru - jače nego igdje drugdje - počinju miješati vojne funkcije s funkcijama slobodnog i kraljevskog grada koji je preživio - kao i hrvatsko kraljevstvo - burna vremena osmanskih napada.

Vojna krajina počinje se povlačiti na istok, i Varaždin se većim dijelom oslobađa vojne funkcije, a prema planu J. C. de Rebaina iz 1737. Koprivnica je sjedište dotadanjeg Varaždinskog generalata ali je nezadovoljstvo građana ovom funkcijom grada bilo tako veliko, jer se njime gušile građanske slobode građana, da je carica Marija Terezija odnijela odluku da treba osnovati novi grad kao sjedište Generalata, i nakon preseljenja Generalata u Bjelovar 1765. grad se

razvojačuje, što je bio dugotrajan proces koji je vidljiv na Kneidingerovoj karti iz 1766, kao i na kartama razgraničenja iz 1768. i 1771 godine a koji proces je konačno dovršen 1772.

Povijest Koprivnice u 17. i 18. stoljeću predmet je istraživanja dr. Hrvoja Petrića i Koprivnica u 17. stoljeću je i tema njegove doktorske disertacije. No Mirela Slukan-Altić nam je taj razvoj prikazala zorno, nastavljajući s analizom i zaključcima na osnovu karata iz 19. stoljeća kojih je tri.

Gradski mjernik Ivan Klement 1838. daje prijedlog razgradnje koprivničke utvrde. Na vojnom planu iz 1850. godine prikazano je burno širenje predgrađa kada se unutrašnji vojni grad počinje urušavati pod pritiskom građana. Na katastarskom planu iz 1869. dakle nakon sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe počinju se rušiti utvrde i planirati dolazak željeznice, za što su bili silno zainteresirani Mađari koji teže k moru. Te je godine izrađena i prva regulacijska osnova grada mjernika Zemaljske vlade Srećka Jakominija koja se zove i "Osnova za poljepšanje i rasprostranjenje grada Koprivnice," na kojoj je vidljiv oštar sukob stare i nove Koprivnice, te pobjeda građanske opcije.

Tekst, karte i planovi u nastavku odnose se na modernizaciju grada Koprivnice a vezane su uz vrijeme gradonačelnika Josipa Vargovića s projektima gradske plinare i nove lokacije sajmišta. Počeci industrijalizacije jasno su uočljivi na topografskoj karti iz 1914 godine, kada je Koprivnica već jasno profilirana kao industrijski grad. Zbog svog političkog opredjeljenja Koprivnica nije mogla dobiti županijske funkcije, ali se snagom svog položaja u srcu Podravine, i zahvaljujući položaju na željezničkoj pruzi koja veže Jadransko more sa središtem Europe razvija kao željezničko čvorište i grad u kojem su Židovi rado živjeli i svojim investicijama pomagali ubrzanom razvoju Koprivnice na privrednom i urbanističkom planu.

Autorica je imala hrabrosti prikazati i uvjete razvoja grada tijekom Drugog svjetskog rata te teške poslijeratne godine kada je trebalo obnoviti industrijsku proizvodnju, što je i uspjelo preko idejne studije urbanističkog plana iz 1960., te ekspanziju Koprivnice šezdesetih i sedamdesetih godina kao industrijskog grada.

Do usporavanja dolazi osamdesetih godina istovremeno kada Koprivnica postaje suvremena podravska metropola. Mislim da je autorica donijela dobru odluku kada je ovo poglavlje završila projektom Loranda Klemenčića o viziji grada u 21. stoljeću, koja veže staro i novo, jer tko ne poštuje svoju prošlost nema ni budućnosti, a to su očito shvatili današnji gradski oci koji omogućavaju njegovanje povijesnih i kulturnih tradicija grada.

Dobro je i što je ravnateljica Gradsko muzeja Draženka Jalšić Ernečić napisala poglavlje o graditeljskoj kulturnoj baštini grada Koprivnice s osvrtom na pojedina povijesna razdoblja, i zaštićenim objektima, obogativši ga lijepim slikama. Time je ova knjiga postala još privlačnija svima koji vole Koprivnicu.

I na kraju prilog s reprodukcijama karata i planova, bibliografski podaci o kartografskim izvorima grada Koprivnice i bibliografija s literaturom čine ovo djelo izvanredno vrijednim s pokazuju kako je u njega ugrađeno mnogo truda i znoja drugih znanstvenika i stručnjaka koji su pisali fragmente koji su tako uspješno i pošteno ugrađeni u ovu sintezu, multidisciplinarnu sintezu grada Koprivnice.

I na kraju možemo reći da smo imali sreću da se je dr. Mirela Slukan-Altića odlučila da kao treći svezak izradi Atlas za grad Koprivnicu, a ne za Varaždin, Karlovac i Zagreb, jer bismo u tom slučaju morali još čekati još nekoliko godina na ovaj prekrasni uradak, koji uljepšava našu sadašnjost i daje nam nade u uspješan razvoj i budućnost ovog starog grada koji nam je i zavičaj. Recenzenti knjige su prof. dr. Dragutin Feletar, prof. dr. Mira Kolar, dr. Željko Demo i Dražen Ernečić.

Kroz više znanstvenih i stručnih radova i sudjelovanjem u časopisu Podravina dr. Mirela Slukan Altić je pokazala svoje zanimanje za ovo područje što i nije slučajnost, jer joj obitelj potječe iz Sv. Ivana Žabnog u Koprivničko-križevačkoj županiji, i zahvaljujući svim ovim sretnim okolnostima dobili smo ovu divnu knjigu na kojoj treba čestitati i autorici ali i nakladnicima: Muzeju grada Koprivnice te Institutu društvenih znanosti "Ivo Pilar" kao i brojnim donatorima.

Ova knjiga je dio europske inicijative Međunarodne komisije za povijest gradova koja koordinira nacionalne projekte istraživanja gradova i uvrštava Koprivnicu u europski kontekst. Autorica je u potpunosti uspjela u svojoj nakani da putem starih karata odškrine vrata koprivničke povijesti na nov i intrigantan način.

Prof. dr. Mira Kolar-Dimitrijević

**PETAR FELETAR, ISTOČNO MEĐIMURJE. HISTORIJSKO-GEOGRAFSKI RAZVOJ
OPĆINA SVETA MARIJA, DONJI VIDOVEC, KOTORIBA I DONJA DUBRAVA,
MERIDIJANI, BIBLIOTHECA GEOGRAPHIA CROATICA, KNJIGA 26, SAMOBOR
2005., 130 STR.**

Hrvatska geografija i povijesna znanost dobili su još jedno vrijedno djelo koje govori o najsjevernijem dijelu naše zemlje. Ovaj prikaz ću započeti završnim riječima predgovora urednika knjige prof. dr. sc. Dragutina Feletara: "Istočni dio "hortus Croatiae" dobio je još jednu vrijednu knjigu. Nakon Kolarićeve monografije o Kotoribi, Zvonarove i Feletarove knjige o Donjem Vidovcu te Lukinovićeve Svete Marije, ova knjiga na drukčiji i nadasve sažet način čitatelju predložuje povijesni razvoj i sadašnje karakteristike općina Sveta Marija, Donji Vidovec, Kotoriba i Donja Dubrava. Zato ova knjiga može biti uvod i najava još detaljnijih studija o povijesnim, geografskim, demografskim, društvenim, vjerskim, političkim i drugim značajkama ovog zanimljivog prostora. Daj Bog da takve nove knjige što prije ugledaju svjetlo dana."

Mladi hrvatski geograf i povjesničar prof. Petar Feletar objavio je svoje prvo samostalno djelo. On je još kao student 2001. u koautorstvu s Dragutinom Feletarom i Hrvojem Petrićem napisao znanstvenu monografiju "Novi Zrin - Zrinska utvrda na Muri (1661.-1664.), a kasnije, 2004., također u koautorstvu sa Dragutinom Feletarom vrlo uspješnu fotomonografiju Preloga.

Isti je i autor više zapaženih članaka u časopisu za zemljopis, povijest, ekologiju i putovanja "Meridijani" (ranije objavljivanim pod naslovom "Hrvatski zemljopis") kojemu je član užeg uredništva. Isti je i tajnik uredništva časopisa za multidisciplinarna istraživanja "Podravina". Iz svega se vidi da je profesionalni put i dugogodišnji sustavni rad na proučavanju literature i izvora te razvijanju specifične povijesno-geografske metodologije Petra Feletara logično okrunjen vrlo uspješnom monografijom o Istočnom Međimurju. Iako se radi o mladom znanstveniku koji je na početku svog profesionalnog znanstvenog puta, ova knjiga jasno govori o izuzetnom autorskom talentu koji vrijedi razvijati i u kojeg valja nesebično ulagati. Istočnomeđimurska regija je, marom autora i uz podršku izdavačke kuće "Meridijani", dobila vrijednu knjigu koja bi trebala biti temeljnim djelom i osnovom za daljnja proučavanja ovog dijela Republike Hrvatske, ali koja bi mogla postati uzor-monografskim pristupom kako mlađi znanstvenici trebaju istraživati hrvatske regije.

Knjiga "Istočno Međimurje. Historijsko-geografski razvoj općina Sveta Marija, Donji Vidovec, Kotoriba i Donja Dubrava" nastala je iz diplomskog rada koji je autor obranio pod

naslovom "Historijsko-geografski razvitak jugoistočnog Međimurja" pod mentorstvom prof. dr. sc. Borne Fürst Bjeliš. Stoga je razumljivo da se ona našla potpisana kao recenzent zajedno s prof. dr. sc. Zoranom Stiperskim, također sveučilišnim profesorom s Odsjeka za geografiju Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

U predgovoru urednik knjige prof. dr. sc. Dragutin Feletar piše: "S obzirom na to da autor potječe iz ovoga kraja, godinama je prikupljao građu o prostoru srednjovjekovne katoličke župe Bistrica, koja je imala sjedište u Donjem Vidovcu. Na području te stare župe kasnije su osamostaljene još tri katoličke zajednice - u Kotoribi, Donjoj Dubravi i Svetoj Mariji. Dakle, danas je to prostor četiriju župa, ali i novih općina na području najistočnijeg dijela Međimurja. Taj povijesni kraj, gdje danas (2001.) na 81,59 km² živi 9633 stanovnika, doista i zavrjeđuje ovakvu knjigu koja sažeto i jasno prikazuje njegov povijesni razvoj te geografske i demografske karakteristike. Kompleksni sadržaj, kojemu je pristupio multidisciplinarno, autor je metodološki koncipirao logičnim i jasnim slijedom"

U uvodu je autor objasnio prostorni obuhvat, metodologiju rada te se kritički osvrnuo na izvorne i literaturu. Nakon toga je obradio osobne aspekte geografskog položaja prostora, prirodnu sredinu kao faktor razvoja, demografske značajke od 1857. do 2001., dok povijesni razvoj ovoga kraja predstavlja najobimniji dio te je obrađen kronološki i pozitivističkom metodologijom uz korištenje, uz ostalo, i ekohistorijske metodologije. Slijede rezultati, rasprava i zaključci na hrvatskom i njemačkom jeziku (uz prijevod Sunčice Haramija).

Petar Feletar je koristio internetske izvore (6 web stranica vezanih uz istočno Međimurje) te 35 jedinica objavljenih i neobjavljenih izvora. Važno je istaknuti da je uz hrvatske koristio i mađarske izvore te građu iz arhiva. Uz to je konzultirao veću količinu objavljenih radova i knjiga koji se direktno ili indirektno odnose na prostor Istočnog Međimurja.

Autor je ovim vrlo uspješnim djelom pokazao da ima visoku sposobnost sintetiziranja podataka dobivenih dosadašnjim obradama ovoga prostora ili vlastitim autorskim istraživanjima te ujedno umješnost u kreiranju vlastite metodologije s ciljem mikropristupa koji korespondira s makropristupom u izučavanju hrvatskih pograničnih regija. Nadam se da autor neće stati u istraživanju ove regije sa ovom knjigom te da će, razvijajući vlastitu metodologiju koja je na tragu najnovijih dostignuća hrvatske ekohistorije, ali i geografske te povijesne znanosti, nastaviti započeta istraživanja u novoj monografiji.

U mnogim detaljima se, svjesno ili nesvjesno, ova knjiga približila ponajboljim rezultatima i najsuvremenijim svjetskim historiografskim trendovima istraživanja mikropovijesti jasno ukazujući korisnost interdisciplinarnog povjesno-geografskog pristupa proučavanju prostora te otvarajući problematiku koja prikazuje da Feletarovo istraživanje ruši granice između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Uvjeran sam da je Međimurje dobilo istraživača koji je ovom knjigom dokazao da se spreman suočiti s novim monografskim izazovima i koji bi iz neodgovorenih istraživačkih pitanja te problema koja je sam otvorio trebao dalje razvijati suvremenu ekohistorijsku odnosno historijsko-geografsku metodologiju istraživanja hrvatskih pograničnih regija (na međimurskom primjeru) u europskom kontekstu. To je važno u vrlo aktualnom trenutku kada se Republika Hrvatska, otvarajući vrata vraća svojoj europskoj kući, barem u simboličkom smislu.

Mr. sc. Hrvoje Petrić

BORIS GOLEC, ORMOŽ V STOLETJIH MESTNE AVTONOMIJE. POSESNA, DEMOGRAFSKA, GOSPODARSKA, SOCIALNA, ETNIČNA IN JEZIKOSLOVNA PODOBA MESTA OB DRAVI 1331-1849, ZALOŽBA ZRC SAZU I MESTNI ARHIV PTUJ, LJUBLJANA 2005., STR. 187.

Komparativno istraživanje gradova i gradskih naselja uz rijeku Dravu trebalo bi biti jedan od prioriteta budućih historiografskih nastojanja. Knjiga koju je napisao Boris Golec je, do sada najbolje, napisana monografija o pojedinačnom gradskom naselju uz rijeku Dravu za razdoblje kasnoga srednjega i ranoga novoga vijeka.

Koncepcija knjige nastala kao kombinacija najmodernijih historiografskih pristupa i metoda kombiniranih sa odličnim rezultatima slovenske urbane historije. Autor u uvodu objašnjava svoj koncept i zašto je za istraživanje uzeo razdoblje od 1331. do 1849. godine, a to su godine koje se poklapaju sa razdobljem gradske autonomije. U uvodu piše "Ormož je bil obravnovanih petsto let obstoja mestne avtonomije po videzu in strukturi tipično celinsko mestece z mestnimi pravicami (od 1331.), lastno samoupravo, bližnjim gradom - sedežom teritorijalnega zemljiškega gospostva Ormož, obdarjen z rečnim pristaniščem ter do konca 18. stoletja obdan z jarkom in obzidjem. Kot edini med mesti Slovenske Štajerske ni nikoli postal deželnoknežje, temveč ostal t.i. privatno mesto..."

Nakon uvoda autor je prikazao stanje dosadašnjih istraživanja i raspoloživih izvora. Obrada izvora počinje s cjelinom "Posestno-demografska podoba mesta". Ormož je cijelo vrijeme bio mali grad "pred 19. stoletje tudi ni imel več kot 500 prebivalcev, kolikor je v predindustrijski dobi znašala meja med miniaturnimi in majhnimi mesti. Po velikosti je Ormož vseskozi ostajal na repu sloveskoštajerskih mest in bil obenem med najmanjšimi mesti slovenskega prostora." U analizi stanovništva autor, na osnovi iscrpne analize demografski podataka, donosi obavijesti ne samo o Ormožu nego i o susjednim gradskim naseljima (Maribor, Ptuj, Celje, Sl. Gradec, Sl. Bistrica, Brežice itd.). U sklopu demografske analize posebno se zanimljivim dijelom čini onaj koji govori o strukturi stanovništva i upravo taj dio istraživačkih rezultata može poslužiti za komparaciju slovenskih gradskih naselja sa hrvatskima u istraživanom razdoblju. Dodatnu vrijednost ove cjeline daju brojne tablice, grafikoni i slikovni izvori koji na vizualan način približavaju prošla ormoška stoljeća suvremenim čitateljima i istraživačima.

Važan dio knjige čini cjelina "Socialno-gospodarska slika ormoškega življenja". U njoj je autor na najbolji mogući nači prikazao društveno-gospodarsku povijest Ormoža. I u ovom djelu ne nedostaje grafikona koji ukazuju na raznorodnost i strukturu zanimanja te gospodarskih djelatnosti kojima su se bavili ovdašnji stanovnici. Kako bi olakšao istraživačima i ostalim zainteresiranima za ovu knjigu, autor je na str. 68 priložio preglednu kartu Ormoža iz 1824. sa ubilježanim starim kućnim brojevima.

Autor je odlično predstavio i svoja istraživanja u cjelini "Izvor mestnega prebivalstva in njegova etnično-jezikovna podoba". Iz tablica i podataka izesenih u tekstu je moguće vidjeti podrijetlo stanovništva, no, uvjeren sam da bi se preglednost i korisnost podataka mogla bolje upotrijebiti u komparativnim istraživanjima da je autor dobivene podatke pokušao prezentirati kartografskim prikazima. To djelomično nadoknađuje grafikon na str. 79.

Posebno su zanimljive opaske koje govore o slovensko-hrvatskim jezičnim prožimanjima i međuutjecajima. Na str. 114 autor piše: "Tudi tu je še en dejavnik, ki poraja specifično vprašanje o razmerju med ormoščino in kajkavsko hrvaščino. Ne gre le za razumljive jezikovne interference zaradi neposredne geografske bližine - mesto je na južni strani od Hrvaške delila le struga reke Drave, na vzhodni pa sta ga rečna in cestna prometnica v zelo kratkem času privedli do ogrskega Medžimurja -, temveč za vprašanje, kako močan vpliv na ormoški govor oziroma leksiko je v

obrađivani dobi imal cerkveni kajkavskohrvaški jezik. Njegovi elementov v že omenjenih prisežnih obrazcih iz okoli 1700 nemreč tudi laičnemu očesu ni moč prezreti." U bilješki 252 se nadovezuje: "Izraziti kajkavizmi so denimo: varaške pravice, hoću pomoći, baratsag ili pajdaštvo imati, tako mi Bog pomози i blažena devica Marija majka Božja. - Mešćanska prisega se v naslovu celo imenuje "hrvaška" (Juramentum Ciuis Croaticae), kar pa ima drugačen pomen kot danes. V 18. stoletju namreč kot "hrvaščino" označuju prleške obmejne govore nekako od Sv. Jurija ob Ščavnici do Velike Nedelje, še posebej pa govor Središča ob Dravi."

Knjizi dodan sažetak na njemačkom jeziku te priloži "Ormoški hišni posestnici", "Popis prebivalcev Ormoža iz let 1723 in 1724" te "Popisi in drugi viri posestnoga značaja 1323-1705". Ovi objavljeni popisi i izvori predstavljaju dragocjeni prilog za daljnje obrade i usporedbe. Na kraju knjige je popis arhivskih izvora te objavljenih izvora i literature.

Istraživanja koje je povjesničar Boris Golec poduzeo za Ormož odličan su putokaz kako je na ponajbolji način moguće iskoristiti raspoložive izvore za razdoblje od preko pet stoljeća (od 14. do 19. st.). Vjerujem da će se nakon znanstvenog skupa o 750 godina Maribora uskoro tiskati pregled povijesti i ovoga grada, a svoju moderno pisanu iscrpniju studiju ili monografsku obradu za razdoblje 16. do 18. stoljeća čeka i Ptuj. Za isto razdoblje je slabo obrađena povijest pograničnih hrvatskih gradova uz rijeku Dravu - Čakovca i Varaždina, koji tek čekaju svoje istraživače povijesti pisane suvremenom historiografskom metodologijom. Boris Golec je, svjesno ili nesvjesno, monografijom o Ormožu otvorio put slovensko-hrvatskoj suradnji istraživanja pograničnih gradova uz rijeku Dravu sa slovenske strane. Možda je sada na redu da hrvatska historiografija da primjeren odgovor barem jednom slično koncipiranom monografijom kojoj istraživanja Ormoža mogu biti lijepi uzor. U svakom slučaju knjiga o Ormožu je dragocjeni prilog historiografiji podravnih prostora i lijepi prinos slovenskoj urbanoj historiji.

Mr. sc. Hrvoje Petrić

SAŠO RADOVANOVIĆ, PODRAVJE, ZALOŽBA KAPITAL, MARIBOR 2004., 261 STR.

Svakom istraživaču prostora uz Dravu jasno je da je komparativnu povijest rijeke Drave i njezinih priobalnih naselja nemoguće napraviti bez uvida u nakladnička izdanja sa slovenske, austrijske, hrvatske i mađarske strane. Rijeka Drava, ljudi i naselja uz nju tek čekaju svoju monografsku obradu, a put do prve ekohistorijske znanstvene monografije rijeke Drave je, vjerujem, još dosta dug. Zbog toga je svaki, pa i najpopularnije pisani prilog, dobro došao istraživačima koji imaju veće ambicije u obradi najširih podravnih prostora.

Popularno pisana fotomonografija Saše Radovanovića o slovenskom Podravju je prije svega zanimljiva prva informacija o tome što bi istraživačima moglo biti zanimljivo za buduća istraživanja. Njena glavna vrijednost je u inventarizaciji potencijalnih istraživačkih zanimljivosti. Knjiga obiluje i kvalitetnim fotografijama pojedinih lokaliteta uz rijeku Dravu koji su smješteni u Republici Sloveniji. Dodatni značaj popularno pisanim tekstovima pridodaje činjenica da su oni pisani slovenskim i engleskim jezikom. Time je omogućeno da se, možda u budućnosti, netko od stranih istraživača zainteresira za slovensku podravsku problematiku. No, za one istraživače koji su prije svega ekohistorijski orijentirani, ova knjiga uz stanovite prednosti, ima i čitav niz ograničenja. Jedno od njih je da se na slikovnom materijalu u knjizi veliko težište daje na graditeljskom baštini, dok je prirodna baština stavljena u drugi plan. Iako je u naslovu riječ o

"Podravju" tj. podravskom prostoru uz rijeku Dravu, ova rijeka je jedva zastupljena u fotografskom materijalu. Nije to zamjerka, već možda pokazatelj da su misaoni horizonti stanovništva još uvijek mentalno udaljeni od rijeke Drave.

U svakom slučaju, ova knjiga, u koju je uloženo dosta truda, predstavlja početnicu za svakoga onoga tko se želi upoznati s podravskom prostorom u Republici Sloveniji, ipak prvenstveno u turističkom, a tek na marginama i u historiografskom pristupu.

Mr. sc. Hrvoje Petrić

HRVOJE PETRIĆ: KOPRIVNICA U 17. STOLJEĆU, OKOLIŠ, DEMOGRAFSKE, DRUŠTVENE I GOSPODARSKE PROMJENE U POGRANIČNOM GRADU, IZDAVAČKA KUĆA MERIDIJANI, SAMOBOR 2005., 346 STR.

Za temu ove monografije, mr. sc. Hrvoje Petrić (asistent na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu), izabrao je vrlo zanimljivo ali i događajima vrlo bremenito 17. stoljeće. Naime, to je razdoblje kada se Koprivnica našla na vrućem kontaktu dvaju najvećih tadašnjih carstava: Habsburškog na zapadu i Osmanskog na istoku. Upravo u to vrijeme granice Osmanskog carstva u Ugarskoj i Hrvatskoj povučene su najdalje na kršćanski zapad. Viroviticu su Osmanlije osvojili 1552., a iz nje su otišli tek 1684., a u Velikoj Kaniži (Nagykanizsa) stolovao je turski paša od 1600. do 1690. godine.

Prema tomu, Koprivnica se tijekom cijelog 17. stoljeća nalazila na izuzetno osjetljivom strateškom mjestu. Granica je bila na Dravi i Muri na sjeveru, a na istoku između Kloštra Podravskog i Staroga Gradca. Krvavu ulogu najbliže utvrde granici preuzeo je Đurđevac, koji se nalazio na tzv. ničijoj zemlji, gdje su kmetska selišta bila stalno na udaru pljačkaških hordi (s jedne i druge strane). Dakle, ulogu glavnog središta obrane mogao je preuzeti samo slobodni kraljevski grad Koprivnica, koji svojim funkcijama dominira u Podravini još od 1356. godine. Na temeljima male srednjovjekovne utvrde, koja je bila središte koprivničkog plemićkog vlastelinstva, tijekom 17. stoljeća izgrađena je velebna nizinska fortifikacija, u zvjezdolikom renesansnom stilu. Projektirali su je uglavnom austrijski i talijanski graditelji. U Koprivnici je središnja logistička baza za obranu, tu je koncentrirano ljudstvo i vojni materijal, a jedno vrijeme je i sjedište Varaždinskog generalata. Kroz više stoljeća, sve do marijaterzijanske reorganizacije vojne granice sredinom 18. stoljeća, grad Koprivnica živio je u dva dosta odvojena pa počesto i sukobljena svijeta: vojna i civilna Koprivnica. Međutim, bez obzira na smanjenje civilnog stanovništva u doba opasnosti od Osmanlija, sve funkcije civilnog slobodnog kraljevskog grada Koprivnice nikad nisu prekinute. To je element koji i životu Koprivnice u 17. stoljeću daje posebno značenje.

Upornim višegodišnjim istraživanjima u austrijskim, mađarskim, hrvatskim i drugim arhivima i muzejima (knjiga ima 1802 bilješke ispod teksta), Petrić je u toj podebljoj knjizi između dviju korica uvrstio zapravo sve (ili gotovo sve) što je relevantno za Koprivnicu i okolicu u 17. stoljeću. Uz taj nevjerovatni radni napor prikupljanja goleme građe (kojoj treba pribrojiti i nekoliko stotina jedinica izvora i literature), autor je primijenio najnovije metode istraživanja i pisanja jedne tako zahtjevne teme. Naime, radi se o metodologiji tzv. ekohistorije ili jednostavnije rečeno prikazivanja važnosti svih geografskih, ekonomskih, duhovnih, kulturnih i drugih prilika toga doba na povijesne događaje i odnose. Primjena takve metodologije, koja se sve više uvažava

i gaji u najrazvijenijim svjetskim historiografijama, autor je u svojem djelu dao posebno značenje. Ta je knjiga velik prinos unapređivanju ukupne hrvatske historiografije.

U kontekstu primjene spomenute metodologije, struktura sadržaja knjige posve je specifična i manje-više napušta tradicionalnu kronološku metodu. Osim opširnijeg uvodnog poglavlja, knjiga počinje s temom "Pogranični grad i njegov okoliš u vremenu". Tu autor daje iznimno vrijednu analizu prirodne geografske osnovice, koja je imala važan utjecaj na život ljudi i povijesna zbivanja (promjene klime, reljefa, vode, vegetacije, demografskih značajki i slično). Taj dio je razradio dodatkom o razvoju toponimije Koprivnice i okolnih naselja na kartama Podravine iz 17. stoljeća.

Slijedeće poglavlje nosi naslov "Ljudi i gibanja u pograničnom gradu". Iznijeti su kvantitativni i kvalitativni demografski podaci i ocjene, za što je valjalo uporabiti veliki istraživački napor. Tu su posebno zanimljiva gibanja ljudi, odnosno migracije, koje potvrđuju dinamiku i važnost Koprivnice u 17. stoljeću. U poglavlju "Antropizacija prirode pograničnog grada", autor prikazuje i objašnjava sve važnije elemente korištenja prirodnih resursa, te početne procese mijenjanja ruralnih naselja, uz prve zahvate urbanizacije prostora, odnosno grada Koprivnice. Tu je razradio funkcionalne odnose u prostoru i centralitet Koprivnice u užoj i široj gravitacijskoj zoni.

Najviše pozornosti posvećeno je poglavlju "Između vojnog i civilnog života. Društvene i gospodarske promjene na granici". Razrađuje se ustrojstvo i funkcioniranje vojne uprave i koprivničkog vojnog "vlastelinstva", te uprave slobodnog kraljevskog grada Koprivnice. Zatim slijedi razrada suradnje i sukoba između te dvije uprave, što se pogotovo odrazilo na oblike i obujam gospodarskog života. Tu se posebna pozornost poklanja razvoju i načinu djelovanja trgovine, obrta (uz začetke cehova), poljoprivrede i seljaštva i slično. Vrlo su važne promjene u društvenom životu, na koji utječe položaj na granici. Izvrsno su razrađeni vjerski i crkveni odnosi, kao i početak razvoja pismenosti i obrazovanja, te i običnih životnih karakteristika tadašnje koprivničke svakodnevice.

Petrić je ovom knjigom popunio veliku prazninu u poznavanju povijesti Koprivnice i okolice u 17. stoljeću. Naime, upravo prva stoljeća novoga vijeka dosad su za ovaj dio Podravine bila nedostatan historiografski istražena. Tu zadaću je sada na najbolji način izvršio Petrić. Stoga je ova knjiga naprosto nezaobilazna za svakog čitatelja i istraživača koji će se ubuduće baviti 17. stoljećem u gornjoj hrvatskoj Podravini.

Prof. dr. Dragutin FELETAR